

การอนุรักษ์โบราณวัตถุและศิลปวัตถุประเภทเหรียญกษาปณ์ และเหรียญที่ระลึก

ปัจจุบันเหรียญกษาปณ์ที่ใช้อยู่ในประเทศไทยมี 2 ประเภท ประเภทแรก คือ เหรียญกษาปณ์หมุนเวียนเป็นเหรียญที่ใช้หมุนเวียนแลกเปลี่ยนกันอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน ประเภทที่สอง คือ เหรียญกษาปณ์ที่ระลึก เป็นเหรียญกษาปณ์ที่ผลิตออกใช้ในวโรกาสและโอกาสที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หรือเหตุการณ์ระหว่างประเทศ ส่วนเหรียญที่ระลึก เป็นเหรียญที่ผลิตขึ้นเนื่องในวโรกาสและโอกาสที่สำคัญต่าง ๆ ซึ่งมีความแตกต่างจากเหรียญกษาปณ์ที่ระลึกตรงที่จะไม่มีราคาหน้าเหรียญ เนื่องจากมิใช่เงินตราจึงไม่สามารถใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

ประวัติความเป็นมาของเหรียญ

เริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการใช้หอยและพดด้วงในการชำระเงินและการค้าระหว่างไทยและต่างประเทศ เบี้ยประกันภัยทองแดงใช้ในต่างประเทศ พ่อค้าต่างชาติเข้ามาค้าขายมากขึ้นและนำเหรียญของตัวเองมาแลกเงินพดด้วงจากรัฐบาลไทยเพื่อซื้อสินค้าจากประชาชน แต่เนื่องจากเงินพดด้วงผลิตด้วยมือจึงมีปริมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการทำให้เกิดความไม่สะดวก และเกิดเสียหายการค้าของประเทศ ต่อมามีการใช้แรงคนอัดเหรียญด้วยวิธีการอัดแบบ SCREW PRESS METHOD พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเหรียญรุ่นแรกๆ ขึ้นจากเครื่องจักร เรียกว่า เหรียญเงินบรรณาการ ในปี พ.ศ. 2399 มีการทดลองทำเหรียญกลมและเหรียญแบนทั่วโลก ขณะเดียวกัน คณะทูตได้สั่งเครื่องผลิตเงินด้วยพลังไอน้ำจากบริษัทเทย์เลอร์เมื่อปลายปี พ.ศ. 2401 ทรงมีพระกรุณาให้สร้างโรงงานผลิตเหรียญกษาปณ์หน้ามทาคลิ่งสมบัติ เหรียญกษาปณ์ระหว่างประเทศชุดแรกได้รับความนิยม

ต่อมาแม้จะได้ประกาศใช้เหรียญเป็นเงินตราแล้ว พระองค์ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้เงินพดด้วงต่อไป ตั้งแต่อดีตโดยใช้เงินพดด้วงหรือเงินกลมที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงการใช้เหรียญสากลหรือเงินแบน พบว่าเหรียญมงกุฎดังกล่าวมีจำนวน 6 ราคา คือ สองบาท หนึ่งบาท สองสลึง หนึ่งสลึง หนึ่งเฟื้อง และสองไพ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงมาตรการเงินตราไทยที่ใช้อยู่ในขณะนั้น กล่าวคือ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประทับตรารูปพระองค์บนเหรียญให้ใช้ได้ใช้มาจนถึงปัจจุบัน

การอนุรักษ์โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุประเภทเหรียญกษาปณ์ และเหรียญที่ระลึก

การอนุรักษ์โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ จำเป็นจะต้องอาศัยหลักการและองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์หลากหลายสาขา เช่น ความรู้ด้านเคมี ทำให้เข้าใจวัสดุและองค์ประกอบของวัตถุ ความรู้ในเชิงเทคโนโลยีนิวเคลียร์ในการกำหนดอายุ และเทคโนโลยีการผลิต ฯลฯ ใช้ตรวจสอบคุณสมบัติของโบราณวัตถุได้อย่าง

ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น เหริยญที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอดีต เช่น บุคคลสำคัญ เหตุการณ์สำคัญ เศรษฐกิจ ศิลปะ และวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ได้จากสิ่งที่สลักไว้บนผิวเหริยญ และในการอนุรักษ์เหริยญ ต้องคำนึงถึงวัสดุที่ใช้ในการทำเหริยญแต่ละชนิดว่ามีคุณสมบัติใดบ้าง เช่น ทองแดงผสมนิกเกิลสามารถทนทานต่อการกัดกร่อน หรืออลูมิเนียมมีน้ำหนักเบา การทำความสะอาดผิวดิวิซี หรือใช้สารเคมีผิดประเภทก็สามารถทำให้เหริยญเกิดความเสียหายได้

ปัจจัยที่ทำให้เหริยญเสื่อมสภาพ ได้แก่ ความชื้นในอากาศ น้ำและเหงื่อ ความร้อน แสงสว่าง อากาศ สารเคมี ฝุ่นละออง ไฟ การตกหล่นกระทบกระแทกและการขีดถูเหริยญ และสัตว์ต่างๆ เช่น มด หนู แมลงสาบ เป็นต้น ก่อนทำการอนุรักษ์จำเป็นต้องตรวจสอบสภาพของเหริยญ ได้แก่ ประเมินความเสียหาย เช่น รอยแตก รอยขีดข่วน รอยกัดกร่อน การระบู้วัสดุที่ใช้ทำเหริยญ และการตรวจสอบคราบสกปรก สารตกค้าง และมลพิษอื่นๆ ในการทำความสะอาดเหริยญต้องใช้ความอย่างระมัดระวัง ส่วนการเสริมความแข็งแรงให้กับเหริยญที่เปราะบางอาจใช้สารยึดเกาะ เช่น อีพ็อกซี่เรซิน หรือสารเคลือบผิว รวมไปถึงการเก็บรักษาเหริยญในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมควบคุมอุณหภูมิ ความชื้น และแสงสว่าง ป้องกันเหริยญจากฝุ่นละออง มลพิษ และแมลงศัตรูพืช

อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับทำความสะอาดและขั้นตอนในการอนุรักษ์เหริยญภาษาปัลล

อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับทำความสะอาดเหริยญภาษาปัลล ได้แก่ สำลีและไม่พันสำลี ยางลบ น้ำกลั่น เอทิลแอลกอฮอล์ ถุงมือยาง ชนิดไนไตร Wright's silver cream Wright's copper cream และอื่นๆ เช่น แปรงขนอ่อน ลูกยางเป่าฝุ่น อะซิโตน เป็นต้น

ขั้นตอนในการอนุรักษ์เหริยญภาษาปัลลตามวัสดุที่ทำ เช่น เหริยญทองคำ เหริยญเงินกะไหล่ทอง เหริยญเงิน เหริยญทองแดง โดยจะมีขั้นตอนดังนี้

เหริยญทองคำ

1. ใช้แปรงขนอ่อนปัดฝุ่น หรือใช้ลูกยางเป่าฝุ่น
2. ใช้สำลีพันปลายไม้แตะน้ำกลั่นหรือแอลกอฮอล์ 95% ให้พอหมาดๆ เช็ดทำความสะอาดคราบสกปรกที่ติดบนผิวเหริยญ ทำซ้ำหลายๆ ครั้ง จนเหริยญสะอาด

เหริยญเงินกะไหล่ทอง

1. ใช้แปรงขนอ่อนปัดฝุ่น หรือใช้ลูกยางเป่าฝุ่น
2. เบื้องต้นให้ใช้ยางลบ ลบคราบสกปรกออก
3. ใช้สำลีพันปลายไม้แตะน้ำกลั่นหรือแอลกอฮอล์ 95% ให้พอหมาดๆ เช็ดทำความสะอาดคราบสกปรกที่ติดบนผิวเหริยญ ทำซ้ำหลายๆ ครั้ง จนเหริยญสะอาด

เหรียญเงิน

1. ใช้แปรงขนอ่อนปัดฝุ่นหรือใช้ลูกยางเป่าฝุ่น
2. ใช้ผลิตภัณฑ์เฉพาะทางสำหรับการอนุรักษ์ เช่น Wright's silver cream สำหรับเหรียญเงิน และ แอลกอฮอล์ 95% เช็ดคราบสกปรกบนผิวเหรียญ
3. ใช้น้ำกลั่นเช็ดอีกหลายๆ ครั้ง ให้คราบครีมบนผิวเหรียญออกจนหมด

เหรียญทองแดง

1. ใช้แปรงขนอ่อนปัดฝุ่น หรือใช้ลูกยางเป่าฝุ่น
2. ใช้ผลิตภัณฑ์เฉพาะทางสำหรับการอนุรักษ์ เช่น Wright's copper cream สำหรับเหรียญทองแดง และแอลกอฮอล์ 95% เช็ดคราบสกปรกบนผิวเหรียญ
3. ใช้น้ำกลั่นเช็ดอีกหลายๆ ครั้ง ให้คราบครีมบนผิวเหรียญออกจนหมด

การอนุรักษ์เหรียญของเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา

เหรียญกษาปณ์ของพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาที่ผ่านการอนุรักษ์เรียบร้อยแล้ว

การเก็บรักษาเหรียญ

ในทุกครั้งที่ทำความสะอาดเหรียญเสร็จเรียบร้อยแล้ว ควรเก็บรักษาเหรียญไว้ในตลับอะคริลิกหรือถุงพลาสติกแบบ Ziplock ชนิด PE หรือห่อด้วยกระดาษสาชนิดไม่ฟอกสีไม่มีลวดลายที่ละเหรียญ เพื่อป้องกันริ้วรอยบนผิวเหรียญ และข้อแนะนำ/ข้อพึงระวัง ได้แก่ ภัณฑารักษ์ควรสวมถุงมือยางไนไตร (Nitrile Gloves) ทุกครั้งในการหยิบจับเหรียญ และการทำความสะอาด การทำความสะอาดผิวหน้าเหรียญจะเป็นการทำลายผิวเดิมของเหรียญ จึงไม่ควรทำความสะอาดเหรียญบ่อยโดยไม่จำเป็น เช่น ปีละ 1 ครั้ง และห้ามแช่เหรียญในน้ำมะขามหรือน้ำมะนาว เพราะมีฤทธิ์เป็นกรดจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ผิวหน้าเหรียญถูกกัดกร่อนและอาจเกิดสนิมได้ในอนาคต รวมทั้งในการทำความสะอาดไม่ควรใช้น้ำยาล้างเครื่องเงิน เพราะมีส่วนผสมของโซดาไนต์ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อชีวิต

ดังนั้น ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ในตำแหน่งภัณฑารักษ์ควรมีความระมัดระวังเป็นอย่างสูงในการอนุรักษ์เหรียญ ทั้งในส่วนของ การเก็บรักษา และการทำความสะอาดเหรียญ เพราะหากผู้ดูแลไม่มีความรู้หรือความเข้าใจในวัสดุศาสตร์จริงจะทำให้เหรียญเกิดความเสียหายมากกว่าเดิม จึงควรปรึกษาหรือมีผู้เชี่ยวชาญทางวิทยาศาสตร์ดูแลกำกับด้วยเพื่อให้การอนุรักษ์เป็นไปอย่างถูกต้องที่สุด

เรียบเรียงโดย: กานดารัตน์ วงศ์สุวรรณ นักวิชาการ สถาบันทักษิณคดีศึกษา และ
ศลิษา โพธิ์ทอง นักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

รายการอ้างอิง

สมถวิล นิลวิไล และ ศิริชัย หวังเจริญตระกูล. (2552). *รักษ์โบราณวัตถุ*. สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ. กรุงเทพฯ.

กองส่งเสริมและพัฒนาทรัพย์สินมีค่าของรัฐ กรมธนารักษ์. (2563). *การอนุรักษ์ด้วยวิธีการทำความสะอาดเหรียญกษาปณ์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2567. สืบค้นจาก <https://youtu.be/k0yp0ZuUprA?feature=shared>

MTHAI. (2558). *เรื่อน่ารู้ สัญลักษณ์บนเหรียญของไทย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2567. สืบค้นจาก <https://teen.mthai.com/variety/86594.html>

